

Krzysztof Warchałowski, *Nauczanie religii i szkolnictwo katolickie w konkordatach współczesnych*, Lublin 1998.

Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, wydając monografię ks. dra Krzysztofa Warchałowskiego pt. *“Nauczanie religii i szkolnictwo katolickie w konkordatach współczesnych”*, niewątpliwie uzupełniło lukę na rynku pozycji prawnych. Sam zaś Autor zabrał głos w dyskusji nad zasadnością, właściwością i rolą umów konkordatowych w porządkach prawnych współczesnych państw. Zagadnienia natomiast nauczania religii i szkolnictwa katolickiego należały do kwestii wzbudzających w naszym kraju najwięcej kontrowersji. Argumenty wysuwane przez przeciwników przyjętych w konkordacie rozwiązań rzadko odwoływały się do instytucji funkcjonujących już w innych państwach. “Dyżurnym” hasłem była rzekoma groźba wprowadzenia w naszym porządku prawnym elementów państwa wyznaniowego. Podstawową więc zasługą Autora jest podjęcie tak istotnego problemu oraz umieszczenie go w szerokim kontekście współczesnych umów konkordatowych, w tym również polskiego konkordatu podpisanego w roku 1993, a ratyfikowanego w roku wydania prezentowanego opracowania. Pozwala to na znacznie bardziej obiektywną ocenę zastosowanych rozwiązań i oparcie jej nie tyle na opiniach emocjonalno – publicystycznych, co na merytorycznych przesłankach prawnych oraz na dorobku państw o zróżnicowanej tradycji i kulturze.

Opracowanie to składa się z trzech części. W pierwszej – wprowadzającej – przedstawione zostały podstawy wychowania religijnego w ramach edukacji szkolnej. Pierwszy zatem rozdział tej części traktuje o stanowisku Kościoła w sprawie wychowania religijnego w szkołach. Podstawą tych rozważań są kolejno: doktryna Kościoła i Kodeks Prawa Kanonicznego z 1983 r. Autor wskazuje tu na przyrodzoną (naturalną) godność i prawa osoby ludzkiej, prawa rodziców do wychowania swoich dzieci zgodnie ze swoimi przekonaniami religijnymi oraz na pomocniczą rolę państwa, Kościoła

i szkoły w wypełnianiu przez nich tegoż zadania. Drugi natomiast rozdział przedstawia gwarancje wychowania religijno – moralnego zawarte w umowach międzynarodowych wielostronnych (o zasięgu uniwersalnym oraz regionalnym) i konkordatowych. Podkreślona w tym miejscu jest istotna zgodność stanowiska nauki Kościoła z podstawami prawa międzynarodowego w tym zakresie.

Druga część, składająca się z trzech rozdziałów, prezentuje zagadnienia nauczania religii w szkołach publicznych w obowiązujących umowach konkordatowych. Autor wyróżnia w niej nauczanie religii w formie obligatoryjnej (rozdział I) i fakultatywnej (rozdział II – w nim również przedstawiona sytuacja naszego kraju) oraz zaznacza wyjątkowy status nauczania religii w wyznaniowym państwie islamskim – Tunezji (rozdział III). Przy przedstawianiu uregulowań poszczególnych umów konkordatowych zachowuje podobny schemat z indywidualnymi, nieznacznymi modyfikacjami. Odnosi się zatem do programu nauczania religii, pozycji nauczycieli religii, religii jako przedmiotu edukacji szkolnej, zakresu jej nauczania oraz nadzoru nad nim.

Trzecia część, najobszerniejsza, w trzech rozdziałach prezentuje zagadnienia statusu szkół katolickich w konkordatach współczesnych. W pierwszej kolejności spotykamy problematykę redakcyjnie łącznie potraktowanych katolickich przedszkoli, szkół podstawowych oraz średnich, następnie kolejno – szkół wyższych oraz seminariów duchownych (wyższych i niższych). Wśród szkół z pierwszej i drugiej spośród wymienionych kategorii godnym podkreślenia jest zarysowanie sytuacji szkolnictwa katolickiego w kolejnym, po Tunezji, niekatolickim państwie wyznaniowym, a mianowicie w Izraelu. Wśród szkół wyższych natomiast przedstawiono w odrębnych częściach sytuację prawną uniwersytetów papieskich i katolickich, następnie wydziałów teologicznych w uczelniach państwowych, a w końcu uczelni (kościelnych i państwowych) przygotowujących nauczycieli religii. Przy omawianiu uregulowań poszczególnych umów konkordatowych Autor każdorazowo ustosunkowuje się zasadniczo do uznania przez państwo prawa Kościoła do prowadzenia odnośnych instytucji oraz, następnie, do określenia ich statusu w państwowym systemie szkolnictwa. W niektórych przypadkach omawiana jest także sytuacja prawna nauczycieli i uczniów takich instytucji oraz ewentualne dotacje państwowe na ich rzecz w postaci subwencji rzeczowych, osobowych i inwestycyjnych.

W opracowaniu tym zamieszczono również obfitą bibliografię przedmiotu podzieloną na źródła i literaturę. Czołowe miejsce, co jest zrozumiałe ze względu na charakter pracy, zajmują w niej teksty analizowanych umów konkordatowych oraz odnośnego ustawodawstwa państwowego – od konstytucji do aktów niższej rangi, głównie traktujących o materii oświatowej. Poczesne miejsce zajmują też dokumenty proveniencji kościelnej – Soboru Watykańskiego II i papieży czasów posoborowych. Znajdujemy tam też obszerny wykaz literatury, w znacznym zakresie obcojęzycznej, co samo w sobie jest wartością dla zainteresowanych podobną tematyką.

Swoje zamiary badawcze i metodę ich realizacji Autor przedstawia we wstępie, natomiast podsumowuje wyniki swoich prac w zakończeniu. Niewątpliwie komfort lektury byłby wyższy, zwłaszcza dla czytelnika nie będącego specjalistą w dziedzinie prawa konkordatowego, gdyby spotykał on podsumowania rozdziałów i części analizowanej pracy. Zamieszczone wstępy do niektórych części i rozdziałów, przy pominięciu zakończeń, czy też wniosków z nich płynących, pozostawiają pewien niedosyt. Odczuwalny jest również brak wyraźnie podkreślonych tendencji rozwojowych w badanym zakresie prawa konkordatowego, wskazania kierunków tych przemian i ich ewentualnego znaczenia dla powstawania i interpretacji przepisów polskiego konkordatu. W tym kontekście cenną rzeczą byłoby również wysunięcie pewnych postulatów określających możliwe do zastosowania rozwiązania o charakterze modelowym. Próba taka miałaby znaczenie *de lege ferenda* w zakresie szerszym (negocjowania i zawierania ewentualnych kolejnych umów konkordatowych) i węższym (interpretacji obowiązujących przepisów konkordatu polskiego biorąc pod uwagę *ratio legis* i konstrukcji kolejnych aktów okołokonkordatowych).

Uwagi te nie umniejszają jednak nowatorskiego charakteru opracowania i aktualności podjętej przez Autora tematyki. Lektura tej pozycji niewątpliwie przyczyni się do poszerzenia wiedzy czytelnika na prezentowany temat. Dostarczy również rzeczowych, merytorycznych argumentów o charakterze prawnym i prawno-porównawczym polemistom, zabierającym głos w odradzających się czasami dyskusjach na temat miejsca i roli rozwiązań konkordatowych w polskim systemie prawa.

Tadeusz Stanisławski